

Alan W. R i c h a r d s o n, *Carnap's Construction of the World. The Aufbau and the Emergence of Logical Empiricism*, Cambridge: Cambridge University Press 1998, ss. x + 242, indeks.

U wielu współczesnych filozofów poglądy Rudolfa Carnapa wciąż wzbudzają żywe emocje. Od lat osiemdziesiątych jednak, kiedy to rozpoczęto program historycznie zorientowanych studiów nad jego pracami, jest on traktowany przede wszystkim jako jeden z klasyków filozofii, a nie postać, której głos może się liczyć w obecnie prowadzonych dyskusjach. Zasadniczym motywem takiego podejścia do prac Carnapa jest wskazanie na neokantowskie podstawy jego filozofii, co pozostaje w konflikcie z tradycyjnie przyjętym poglądem, że drobiazgowo realizuje on program empiryzmu logicznego nakreślony przez Bertranda Russella.

Książka A. Richardsona twórczo przyczynia się do kontynuacji tego kierunku badań w historii filozofii współczesnej. Nie jest nowością wysunięcie w analizach na plan pierwszy pracy habilitacyjnej Carnapa zatytułowanej *Der logische Aufbau der Welt* (w skrócie: *Aufbau*), która została opublikowana w roku 1928. Jednakże rozważania Richardsona rozszerzone zostały na najwcześniejsze prace Carnapa, poczynając od opublikowanej w roku 1922 rozprawy *Der Raum*, aż po prace dotyczące logicznej składni języka naukowego (*Die logische Syntax der Sprache* – 1934, *Testability and Meaning* – 1937). Ten okres piętnastu lat nie jest jednorodny pod względem filozoficznym: początkowe prace koncentrują się na zagadnieniach metodologicznych, *Aufbau* podaje zasadniczy dla myśli filozofa projekt epistemologiczny, który następnie zostaje odrzucony w pracach z okresu syntaksy.

Wyróżniającą cechą podejścia Richardsona jest przyjęcie perspektywy epistemologicznej na poglądy Carnapa. Zasadniczy zatem problem, który Carnap podejmuje w *Aufbau*, sprowadza się – według autora *Carnap's construction* – do pytania: Jak możliwe jest przejście od pierwotnej genetycznie wiedzy o charakterze subiektywnym do obiektywnej wiedzy naukowej? Richardson pokazuje, że odpowiedź Carnapa zmierza – w sposób charakterystyczny dla marburskiego neokantyzmu (H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer) – w kierunku przypisania zasadniczej roli *strukturze* poznania. Już poznanie subiektywne charakteryzuje się ściśle określoną strukturą, która daje się ująć w sposób precyzyjny za pomocą wypracowanych ówczesznie narzędzi logikomatematycznych. Zastosowanie – wówczas najnowszych – osiągnięć logiki matematycznej w analizach epistemologicznych pozwala Carnapowi na szczegółową konstytucję świata obiektywnego, poprzez świat intersubiektywny, poczynając od świata subiektywnych danych zmysłowych.

Richardson, szczegółowo analizując poszczególne paragrafy *Aufbau* oraz wcześniejsze prace Carnapa, wykazuje, że realizacja tego programu epistemologicznego w znacznej mierze posługuje się narzędziami pojęciowymi wypracowanymi przez neokantystów. Spośród nich zasadniczą rolę autor recenzowanej książki przypisuje koncepcji zrelatywizowanego *a priori*. Powstanie geometrii nieeuklidesowych oraz uogólnienie mechaniki Newtonowskiej dały neokantystom asumpt do zarzucenia pierwotnej

Kantowskiej teorii kategorii apriorycznych. W jej miejsce wprowadzili teorię apriorycznych kategorii zrelatywizowanych do poszczególnych dziedzin badania. Dzięki tej modyfikacji można było nadal utrzymywać Kantowską tezę o istnieniu apriorycznych struktur poznania, pozostając zarazem w zgodzie z najnowszymi wówczas osiągnięciami nauki.

Richardson pokazuje, w jaki sposób wielkie sławy współczesnej filozofii, np. W. V. Quine czy H. Putnam, przyczyniły się do ugruntowania zupełnie błędnej interpretacji poglądów Carnapa. Zgodnie z nią program konstytucji świata obiektywnego przeprowadzony w *Aufbau* jest drobiazgową, dokonaną za pomocą środków logikomatematycznych, realizacją programu empiryzmu logicznego B. Russella. Ten ostatni przypisywał wyróżnioną epistemicznie rolę językowi doświadczeń zmysłowych, z którego za pomocą środków logikomatematycznych należało wyprowadzić całą wiedzę naukową. *Aufbau* postrzega się zatem tradycyjnie jako próbę sprowadzenia – za pomocą narzędzi wypracowanych w *Principia mathematica* – wszystkich zdań naukowych do zdań języka bezpośredniego doświadczenia zmysłowego. Quine następnie konkluduje, że istotną nauką, jakiej dostarcza *Aufbau*, jest konstatacja, iż taka redukcja z zasady powieść się nie może.

Śledząc wraz z Richardsonem fragmenty tekstów Carnapa i równoległe źródłowe teksty neokantystów, trudno nie przyjąć tezy, że epistemologia Carnapa pozostaje w zasadniczej niezgodzie z programem logicznego empiryzmu. Jednym z punktów znakomicie ilustrujących tę rozbieżność są poglądy dotyczące epistemologicznej roli logiki. W programie empiryzmu logicznego Russella logika ma odgrywać rolę instrumentalną: nie służy ona do sformułowania samego programu epistemologicznego, który powstaje niezależnie od logiki, lecz jedynie do zrealizowania redukcji zdań naukowych do zdań bezpośredniego doświadczenia. W *Aufbau* natomiast logika jest warunkiem sensowności pytań epistemologicznych: dzięki temu, że istnieje struktura logiczna naszego poznania, możemy pytać o warunki możliwości przejścia od wiedzy subiektywnej do wiedzy obiektywnej. W *Aufbau* Carnap stara się szczegółowo pokazać, w jaki sposób różnice między tym, co subiektywne, a tym, co obiektywne, można ująć w sposób czysto strukturalny.

Richardson wskazuje jednak pewną lukę w rozumieniu strukturalności przez Carnapa, który niekiedy skłania się do przyjęcia, że podstawą struktury są narzędzia logiczne wypracowane w *Principia mathematica*, a niekiedy, że jej podstawą są narzędzia logikomatematyczne opracowane w naukach przyrodniczych, a zwłaszcza w fizyce. Ta ambiwalencja jest powodem – jak twierdzi Richardson – dla którego Carnap w okresie syntaksy odrzuca w całości projekt epistemologiczny zrealizowany w *Aufbau*. Teza autora *Carnap's construction* jest nie do końca przekonująca. Z jednej strony bowiem utrzymuje on, że podstaw epistemologii Carnapa należy upatrywać w *Aufbau*, z drugiej zaś, że program ten został później przez niego całkowicie zarzucony. Analiza późniejszych dzieł Carnapa, np. *Logical foundations of probability*, wskazuje jednak, że nawet po dwudziestu latach program epistemologiczny z *Aufbau* nie był mu obcy. Wydaje się zatem, że kwestia opracowania ewolucji epistemologicznych poglądów Carnapa nie jest w recenzowanej książce dostatecznie uwzględniona, a omawiane stwierdzenie Richardsons należy traktować w dalszych

badaniach raczej jako hipotezę niż tezę mającą dobre ugruntowanie w tekstach źródłowych.

Kolejną usterką, o której trzeba tu wspomnieć, jest brak analizy stanowiska epistemologicznego Carnapa. Richardson w bardzo drobiazgowy sposób śledzi źródła jego poglądów i starannie oddziela je od poglądów empirystów logicznych. Nie przeprowadza jednak analiz, które pozwoliłyby na dokładne umieszczenie poglądów autora *Aufbau* na mapie współczesnych dyskusji epistemologicznych. Autor recenzowanej książki ogranicza się do ważnego, ale lakonicznego stwierdzenia, że w świetle przeprowadzonych analiz poglądy Carnapa w debacie na temat „analityczne–syntetyczne”, prowadzonej z Quine’em, jawią się dziś jako znacznie bardziej nowoczesne.

Oczywiście, naiwnością byłoby sądzić, że poglądy Carnapa mogą rozstrzygnąć dyskutowane dziś kwestie. Jednakże ponowne ich odczytanie we właściwej im perspektywie historycznej z pewnością doprowadzi do wielu przewartościowań w poglądach na temat filozofii współczesnej i do osłabienia blasku niejednej gwiazdy na firmamencie filozoficznym. Z pewnością także takie odczytanie może stać się inspirowane dla wielu epistemologów, którzy nadal w dużej mierze pozostają pod wpływem pierwotnej propozycji Russella, zasadniczo ignorując perspektywę przyjętą przez Carnapa. Książka Richardsona zatem stanowi nie tylko znaczący przyczynek w badaniach nad współczesną filozofią, lecz także może się okazać inspiracją dla konstrukcji poglądów filozoficznych, uwzględniających zupełnie dziś świeży pogląd Carnapa na rolę epistemologiczną logiki.

*Paweł Kawalec*

Robert Christianson, *On Tycho's Island: Tycho Brahe and His Assistants, 1570-1601*, Cambridge: Cambridge University Press 2000, ss. xii + 451, indeks.

Dwie najważniejsze cechy książki Christiansona ujawniają się już w samym jej tytule. Połączenie żywego stylu z imponującą liczbą szczegółów historycznych stwarza wrażenie, że czytelnik jest *na* wyspie Tycho Brahe, będąc naocznym świadkiem prowadzonych tam badań naukowych. Z drugiej strony, tytułowa wyspa symbolizuje zespołowy model organizacji badań, jaki zapoczątkował Tycho. Książka Christiansona dopełnia zatem powszechnie funkcjonującą wizję działalności Tycho Brahe. Zwykle bowiem uznaje się go za doniosłą postać intelektualnego życia XVI w., której znaczenie określa przede wszystkim alternatywny do Kopernikańskiego i Ptolemeuszowego model astronomiczny, żywo dyskutowany i nauczany w wiekach XVI i XVII. Autor *On Tycho's Island* przekonująco argumentuje, że ten tradycyjny wizerunek